

Шимко Я. Р.

ТЕОРЕТИЧНЕ ОКРЕСЛЕННЯ РІЗНОМАНІТТЯ НЕДЕРЖАВНИХ ПЕНСІЙНИХ ФОНДІВ

За результатами критичного аналізу підходів вчених до класифікації видів недержавних пенсійних фондів (НПФ) ідентифіковано та упорядковано класифікаційні ознаки, а також визначено основні види фондів. Авторська класифікація видів НПФ побудована на основі виділення сукупності таких класифікаційних ознак, як: організаційна будова, склад засновників, відокремленість активів фонду від активів засновників, участь засновників у розподілі прибутку фонду, структура управління, доступність участі в фонді, приналежність учасників фондів, форма участі в фонді, принцип розрахунку пенсійних виплат, право власності на пенсійні активи, стадія життєвого циклу, ризикованість інвестицій, наявність гарантій, динаміка розвитку, відношення до конкурентів, генеричний тип стратегії розвитку. Подана класифікація НПФ дозволяє розкрити видове різноманіття фондів та з'ясувати їх соціально-економічне значення.

Ключові слова: недержавні пенсійні фонди, класифікація недержавних пенсійних фондів, класифікаційні ознаки, види недержавних пенсійних фондів.

Шимко Я. Р.

ТЕОРЕТИЧЕСКОЕ ОПИСАНИЕ РАЗНООБРАЗИЯ НЕГОСУДАРСТВЕННЫХ ПЕНСИОННЫХ ФОНДОВ

По результатам критического анализа подходов ученых к классификации видов негосударственных пенсионных фондов (НПФ) идентифицированы и упорядочены классификационные признаки, а также определены основные виды фондов. Авторская классификация видов НПФ построена на основе выделения совокупности таких классификационных признаков, как: организационное строение, состав учредителей, обособленность активов фонда от активов учредителей, участие учредителей

в распределении прибыли фонда, структура управления, доступность участия в фонде, принадлежность участников фондов, форма участия в фонде, принцип расчета пенсионных выплат, право собственности на пенсионные активы, стадия жизненного цикла, рискованность инвестиций, наличие гарантий, динамика развития, отношение к конкурентам, генерический тип стратегии развития. Представленная классификация НПФ позволяет раскрыть видовое разнообразие фондов и выяснить их социально-экономическое значение.

Ключевые слова: негосударственные пенсионные фонды, классификация негосударственных пенсионных фондов, классификационные признаки, виды негосударственных пенсионных фондов.

Shimko Ya. R.

THEORETICAL DIVERSITY OF DIFFERENCES OF NON- GOVERNMENTAL PENSION FOUNDATIONS

According to the results of a critical analysis of the approaches of scientists to the classification of types of non-state pension funds (NPF), classification criteria were identified and streamlined, and the main types of funds were identified. The author's classification of types of NPFs is based on the separation of a set of classification criteria such as: organizational structure, founders, separation of fund assets from founders' assets, founders' participation in the distribution of fund profits, management structure, availability of fund participation, ownership of fund participants, form of participation in the fund, the principle of calculating pension payments, the ownership of pension assets, the life cycle stage, the riskiness of investments, the availability of guarantees, the dynamics of development, an attitude to competitors, generic type of development strategy. The presented classification of NPF allows to reveal the species diversity of funds and find their socio-economic importance.

Keywords: non-state pension funds, classification of non-state pension funds, classification criteria, types of non-state pension funds.

Постановка проблеми. Сьогодні в Україні значний потенціал зростання притаманний недержавним пенсійним фондам (далі НПФ). Діяльність таких фінансових установ має позитивні наслідки для вітчизняної економічної системи через можливість участі громадян у створенні додаткової пенсії і підвищенні рівня добробуту населення, зменшення навантаження на бюджетну систему за реалізації державою соціальних зобов'язань, пошук ефективних механізмів для розвитку фондового ринку та ін. У цьому контексті саме систематизація видів НПФ допомагає розкрити видове різноманіття фондів та в подальшому визначити функціональне призначення НПФ різних видів в пенсійній системі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика функціонування недержавних пенсійних фондів (далі НПФ) займає важливе місце в дослідженнях як зарубіжних, так і вітчизняних вчених, таких як М.М. Аранжерєєв, С.О. Біла, Н.Ю. Борисенко, Ю.В. Вітка, А.А. Жарков, М.О. Змієнко, В.В. Корнєєв, Р.А. Майданик, Т.В. Муравльова, І.О. Ткаліч, Л.А. Хачумова, И.А. Юрьєва [1-12] та ін. Як показують результати проведеного дослідження, питання класифікації видів НПФ заслуговує на особливу увагу, оскільки дана проблематика досі не знайшла єдиного підходу та вирішення ні у вітчизняній, ні у зарубіжній економічній літературі. Це пояснюється відсутністю єдиних підходів до організації пенсійних систем у різних країнах, а отже, потребує додаткового опрацювання.

Мета статті полягає в аналізі класифікаційних підходів НПФ відповідно до особливостей зарубіжної практики функціонування, залежно від типів пенсійних схем та інших подільних ознак та на цій підставі розвинення класифікації видів НПФ в частині доповнення її додатковими класифікаційними критеріями.

Виклад основного матеріалу. Л.А. Хачумова [11] вважає, що перш за все слід розрізняти НПФ відкритого та закритого типу. Такий поділ НПФ характеризує доступність недержавного пенсійного забезпечення для

потенційних клієнтів. Варто зазначити, що НПФ закритого типу працюють із визначеним колом вкладників. При цьому, засновниками та вкладниками таких фондів зазвичай є організації, які засновують такі фонди для пенсійного забезпечення своїх працівників. Разом із тим, НПФ відкритого типу не мають обмежень щодо складу учасників таких фондів. Розуміння їх відкритості пояснюється орієнтацією на самостійний пошук клієнтів та залучення їх до співробітництва на ринкових засадах. Такі фонди, як правило, концентрують свою діяльність на роботі з приватними особами, тобто майбутніми пенсіонерами або з підприємствами-роботодавцями, які мають намір забезпечити пенсії своїм співробітникам в майбутньому. При цьому, варто акцентувати, що відносно до НПФ такі роботодавці виступають лише клієнтами, а не засновниками.

Цікавим з наукової точки зору є позиція О. Жаркова [5], який поділяє НПФ на ті, що обслуговують учасників переважно за договорами з юридичними особами, та ті, що працюють в основному з фізичними особами. У свою чергу, М.М. Аранжереев [1], М.О. Змієнко [6], Т.В. Муравлева [9] класифікують НПФ вже за іншою ознакою, – за приналежністю вкладників та учасників фондів, та виділяють НПФ корпоративного, галузевого та територіального типу. Так, корпоративні НПФ є важелями реалізації довгострокових стратегій розвитку компанії та виступають в якості одного з інструментів здійснення кадрової політики.

Такі фонди сприяють формуванню в тій чи іншій компанії сприятливого соціального клімату, стабілізації кадрового складу, підвищення ефективності економічної діяльності та ін. Галузеві недержавні пенсійні фонди працюють із конкретними галузями економіки. Як для галузевих, так і корпоративних недержавних пенсійних фондів притаманний високий рівень соціальної відповідальності та наявність різноманітних форм суспільного контролю.

Натомість територіальні НПФ працюють з підприємствами, установами та організаціями в певних просторових рамках, а також із фізичними

особами, які проживають на визначеній території. Такий тип фондів відноситься за сутнісним окресленням до відкритих пенсійних фондів, але з обмеженим колом учасників, тобто учасників конкретного територіального простору. Особливість територіальних НПФ полягає в задоволенні потреб у додатковому пенсійному забезпеченні в тих регіонах, де інфраструктура інших типів НПФ є нерозвиненою.

Ю.В. Вітка [4], узагальнюючи практику функціонування НПФ у різних країнах світу, поділяє фонди за правовою формою на неавтономні та автономні. Так, неавтономні пенсійні фонди передбачають спільний облік активів вкладників, адміністраторів та самих фондів. Учасники таких фондів не мають права власності на пенсійні кошти, допоки не вийдуть на пенсію. Автономні НПФ можуть бути представлені як самостійні юридичні особи, активи яких відокремлені від активів учасників, так і відокремлену сукупність активів без статусу юридичної особи, призначену для виплати додаткових пенсій (рис. 1).

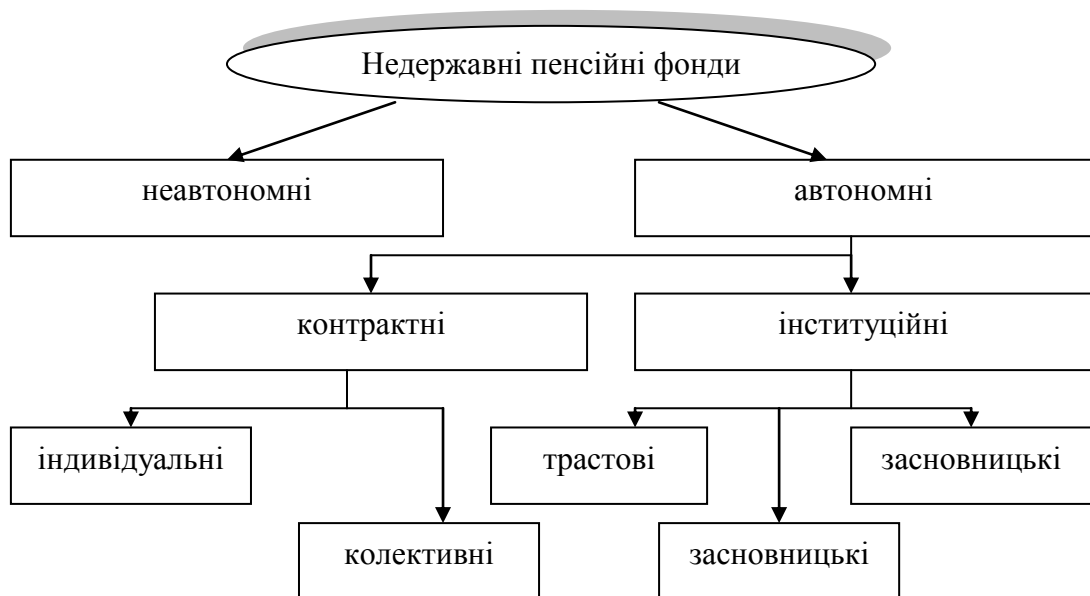

Рис. 1. Класифікація НПФ відповідно до особливостей зарубіжної практики функціонування

Джерело: [4]

На увагу заслуговує те, що Ю.В. Вітка виділяє два типи автономних НПФ:

1) інституціональні, в яких фонд є незалежною юридичною особою з усіма наділеними правами;

2) контрактні, де пенсійний фонд формується з юридично відокремленої сукупності активів без право та дії спроможності.

Інституційні НПФ можуть створюватись як:

– корпоративні – пенсійні активи належать учасникам відповідно до їх правового статусу;

– трастові – права на пенсійні активи передаються довіреним особам, які здійснюють управління фондом в інтересах його учасників;

– засновницькі – учасники не мають правового статусу стосовно активів пенсійного фонду, але отримують прибуток від інвестування таких активів.

Водночас НПФ контрактного типу можуть створюватися в двох правових формах:

– індивідуальній, відповідно до якої учасники наділені певним правовим титулом по пенсійних активах;

– колективній, за якої учасники є отримувачами прибутку від інвестування пенсійних активів.

Дещо іншу позицію відстоює І.О. Ткаліч [10], який поділяє НПФ за принципом роботи на страхові та ощадні. За ним, страхові НПФ у більшості випадків управляються товариствами зі страхування життя. Такі фонди спрямовують акумульовані внески роботодавців і працівників на виплату групових чи індивідуальних страхових ануїтетів. Ощадні фонди виплачують пенсії за рахунок накопичених внесків роботодавців і працівників та отриманого інвестиційного прибутку від їх інвестування.

Страхові НПФ, зазвичай, здійснюють довічні пенсійні виплати, натомість ощадні – виплати недержавної пенсії до закінчення коштів на іменному пенсійному рахунку учасника, або учасник самостійно визначає величину та кількість виплат.

Український вчений В.В. Корнєєв [7], залежно від схеми організації діяльності розмежовує НПФ з визначеними виплатами, НПФ з визначеними внесками та НПФ з участю у прибутках. Так, пенсійні схеми з визначеною величиною пенсійних внесків застосовується в разі, коли при укладанні пенсійного договору встановлюються конкретні параметри, а саме величина, тривалість та періодичність внесення вкладником пенсійних внесків, а розмір недержавних пенсій визначається при її призначенні. Пенсійні схеми з визначеною величиною пенсійних виплат – це схеми, в яких учасникам НПФ гарантуються певні величини пенсійних виплат за умови надходження пенсійних внесків від вкладників НПФ у затвердженому розмірі та сформованому порядку.

За нашими міркуваннями, критерієм розпізнавання всього розмаїття пенсійних схем є пенсійні підстави, які вписані в пенсійному законодавстві та додаткові умови, що не суперечать нормативним актам та прописані в пенсійному договорі або пенсійній схемі.

Отже, узагальнюючі вище наведену наукову інформацію, представимо класифікацію НПФ залежно від типів пенсійних схем (рис. 2).

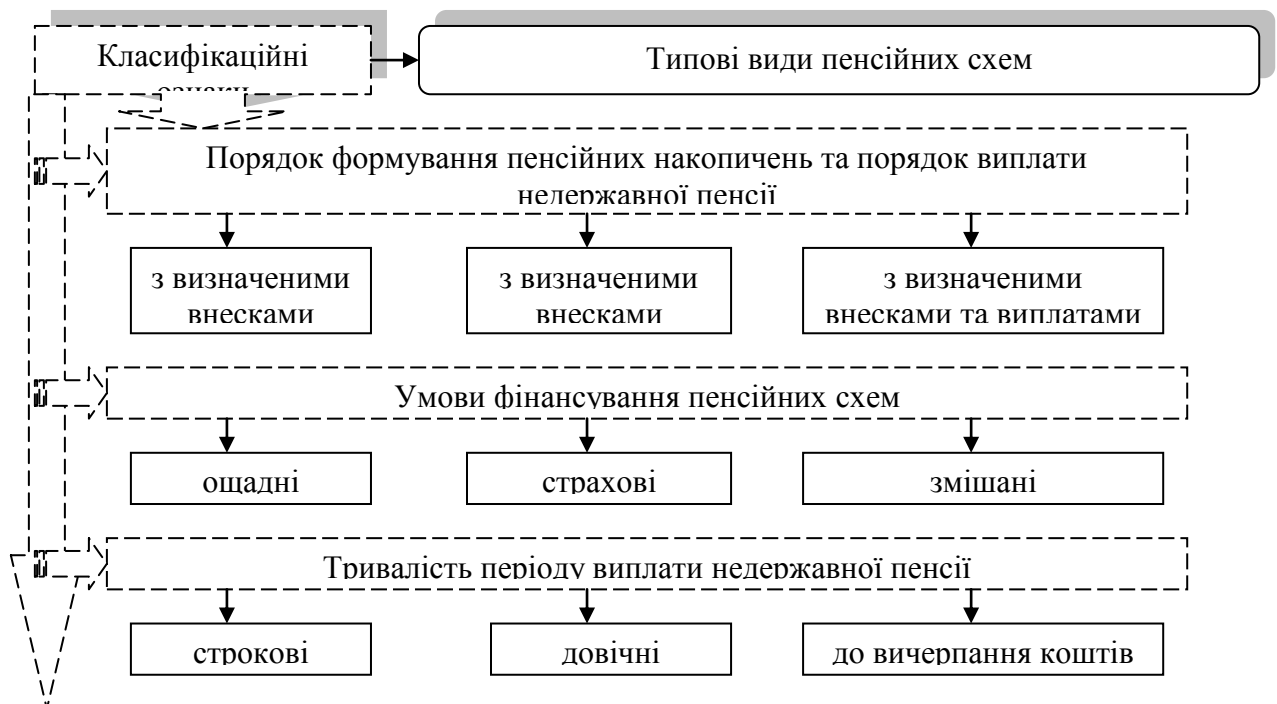

Рис. 2. Класифікація видів НПФ залежно від типів пенсійних схем

Джерело: розробка автора

Також окремі дослідники використовують додаткові критерії класифікації. Наприклад, Р.А. Майданик [8] поділяє НПФ за видом правової системи на фонди країн континентального права та фонди країн англосаксонського права. Тоді як С.О. Біла [2] класифікує НПФ залежно від складу засновників на приватні та публічні НПФ. При цьому, дослідниця виділяє урядові (федеральні), муніципальні, церковні та громадські публічні фонди.

Іншу точку зору відстоює Н.А. Цікановська, яка класифікує види НПФ за стадією життєвого циклу на нещодавно утворені, на стадії розвитку, зрілі та у ліквідації. За критерієм ризикованості інвестицій авторка розмежовує консервативні, збалансовані, зростаючі та агресивні НПФ. Такий підхід, на думку автора, дозволяє брати до уваги специфіку діяльності фонду того чи іншого виду при розробці заходів щодо забезпечення його фінансової безпеки.

І.А. Юрьєва та Н.Н. Масюк [12] пропонують узагальнюючу класифікацію НПФ, ураховуючи інвестиційно-фінансові та організаційно-управлінські аспекти НПФ. На думку науковців-теоретиків, це дозволить, по-перше, отримувати багатомірну сутнісну характеристику будь-якого НПФ, по-друге, ідентифікувати наявність у НПФ відповідно до визначених ознак відповідних характеристик. До того ж, дослідники доповнили існуючу класифікацію НПФ такими ознаками, як організаційно-правова форма (некомерційні організації, акціонерні товариства) та участь в системі гарантування прав застрахованих осіб (застраховані, незастраховані). Проте запропонована класифікація викликає деякі заперечення. Зокрема, вчені відносять до інвестиційно-фінансової ознаки поділ НПФ за приналежністю учасників на корпоративні, професійні, соціальні, приватні, тоді як організаційно-управлінською ознакою вважають умови договору, за якими НПФ поділяються на фонди з визначеними виплатами та фонди з визначеними внесками. Однак професійні та корпоративні НПФ мають значну специфіку функціонування, що слід враховувати при управлінні

ними, тоді як фонди з визначеними виплатами та визначеними внесками мають суттєві відмінності саме з точки зору фінансування пенсійних виплат.

Н.Ю. Борисенко [3] вважає, що класифікація НПФ повинна здійснюватися не лише за якісними, але й і за кількісними ознаками. З огляду на це, автор пропонує доповнити класифікацію НПФ за такими кількісними параметрами, як: обсяг пенсійних накопичень та кількість учасників (крупні, середні та дрібні НПФ). На нашу думку, практична значущість та необхідність класифікації за кількісними ознаками обумовлена такими причинами:

- по-перше, розподіл НПФ за вище наведеними показниками є досить нерівномірним. Це пояснюється тим, що існують суттєві відмінності між управлінням активами в крупних та невеликих фондах, тому конче необхідним є виділення основних груп НПФ залежно від кількісних ознак;

- по-друге, успішність конкурування з іншими НПФ вимагає розуміння своєї ринкової позиції стосовно інших учасників ринку. І в даному контексті саме класифікація за кількісними ознаками дозволить спрогнозувати своє місце в ринковому просторі.

Погоджуємось з дослідником у тому, що величина пенсійних активів та кількість учасників фонду безпосередньо впливають на ефективність управління активами. До того ж, як свідчить зарубіжна практика, фонди з значною величиною пенсійних накопичень та великою кількістю застрахованих осіб характеризуються більш високими показниками дохідності. Можна припустити, що це зумовлюється наявністю у таких фондів можливості залучення до управління активами більш ефективних управляючих компаній.

Вважаємо, що для вирішення завдань розвитку та досягнення поставлених цілей НПФ можуть застосовувати різні стратегії. Варіантизація комбінацій факторів ринкового середовища та організаційних факторів формують підґрунтя для виникнення та реалізації великої кількості можливих варіантів стратегічного розвитку. Так, залежно від темпів розвитку

НПФ, зокрема кількісних параметрів, можна виділити:

- гіпердинамічно зростаючі НПФ, до яких відносяться фонди, які впродовж 10-ти років набувають високих темпів розвитку, завдяки чому посідають домінуючі позиції на ринку;

- динамічно зростаючі НПФ, коли фонди входять до групи лідуєчих НПФ за темпами розвитку, але домінуючого становища не набувають. При цьому, обов'язковою умовою віднесення НПФ до даної групи є дотримання умови перевищення середніх темпів зростання ринку та прискорення темпів розвитку;

- стрибкоподібно зростаючі НПФ, коли фонди раптово впродовж короткого часового проміжку прискорюють темпи розвитку;

- помірно зростаючі НПФ, які адаптуються до середніх темпів росту ринку;

- повільно зростаючі НПФ, до них відносяться фонди, в яких відбувається підвищення економічного потенціалу, дотримуються темпи розвитку, що є нижчими ринкових можливостей та середніх темпів зростання ринку;

- уповільнено зростаючі НПФ, коли відбувається зростання показників в абсолютному вираженні, але при цьому, темпи підвищення таких показників порівняно з минулими періодами знижуються. Така стратегічна орієнтація, як правило, обумовлюється як відсутністю можливостей розвитку, так і зниженням потенціалу розвитку ринку, досягненням ним стадій зрілості та насиченості.

Стосовно до конкурентів-лідерів ринку недержавного пенсійного забезпечення пропонуємо виділяти:

- фонди-лідери – це такі НПФ, що прагнуть зайняти пальму первенства серед конкурентів на ринку недержавного пенсійного забезпечення;

- фонди, що прагнуть до групи лідерів. Такі НПФ намагаються увійти до першої десятки або більше фондів (залежно від кількості конкурентів на

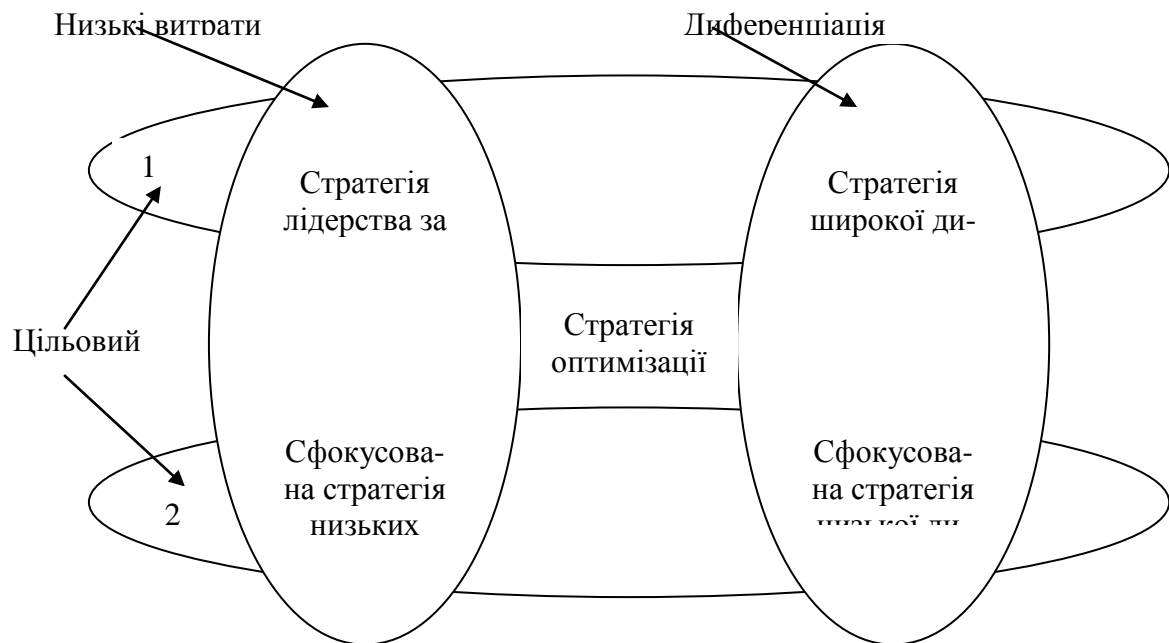
ринку), але намагаються домінувати над іншими лідерами;

- фонди, що слідують за лідерами. Такі фонди запозичують методи роботи у лідерів та підтримують відносно невеликі обсяги продажів порівняно з ними;

- фонди зі стабільною ринковою позицією, зазвичай прагнуть до збереження існуючого становища та ринкової рівноваги, оскільки прагнення до лідерства може викликати різкі дії з боку конкурентів та порушити стабільність ринку;

- фонди-аутсайдери.

Також цікавим є використання генеричних (видових) типів стратегій розвитку для класифікації НПФ (рис. 3).

Примітка: 1 – орієнтація на весь ринок або на значну кількість сегментів ринку; 2 – окремий сегмент покупців або ринкова ніша.

Рис. 3. Типізація конкретної переваги або генеричні стратегії М. Портера

Джерело: [13]

Згідно з концепцією М. Портера, всі стратегії можна поділити на три генеричних типи залежно від рівня охоплення ринку, тобто його частини чи ринку в цілому. За результатами такого класифікування формуються чотири типи стратегій, що належать до трьох генеричних видів: стратегія лідерства

за витратами, стратегія диференціації та стратегія фокусування.

Отже, залежно від стратегії розвитку, пропонуємо розрізняти:

- НПФ, що слідують стратегії лідерства за витратами. У даному випадку зусилля фонду зацентовані на скороченні витрат з управління, адміністрування та збереження пенсійних активів. Для того, щоб досягти фінансових успіхів та конкурентних переваг можливим є використання економії від масштабу, тобто охоплення якомога більшої частини ринку на фоні зниження якості, надійності та обслуговування учасників;

- НПФ, що переслідують стратегію диференціації, характеризуються створенням для стандартного пенсійного продукту нової якості. Причому остання може відноситися як до всіх пенсійних продуктів, так і їхньої частини. В останньому випадку виникає третій тип генетичної стратегії – стратегія фокусування;

- НПФ, які застосовують стратегії фокусування, характеризуються концентрацією зусиль фонду на вузькому сегменті ринку недержавного пенсійного забезпечення. Так, якщо фонд на такому сегменті намагається досягти конкурентної переваги за рахунок більш низьких витрат порівняно з конкурентами, то таку стратегію називають фокусуванням на витратах. Якщо ж на окремому сегменті фонд фокусує свої зусилля на диференціації, підвищенні якості та продукуванні нових властивостей у пропонованих ним пенсійних продуктах і послугах, то такі стратегію називають стратегією фокусування на диференціації.

Узагальнюючи викладене, пропонуємо авторську класифікацію видів НПФ, представлену в таблиці 1.

Таблиця 1

Класифікація видів недержавних пенсійних фондів

Ознака класифікації	Класифікаційні види
Організаційна будова	Інституційні; контрактні.
Склад засновників	Урядові; муніципальні; громадські.
Відокремленість активів фонду від активів засновників	Автономні; резервні.

Участь засновників у розподілі прибутку фонду	Неприбуткові; комерційні.
Структура управління	Однорівневі; дворівневі.
Доступність участі в фонді	Відкриті; закриті.
Приналежність учасників фондів	Корпоративні; галузеві; професійні; територіальні.
Форма участі в фонді	Обов'язкові; добровільні.
Принцип розрахунку пенсійних виплат	Страхові; ощадні.
Право власності на пенсійні активи	Пайові; трастові.
Стадія життєвого циклу	Нещодавно утворені; на стадії розвитку; зрілі; у ліквідації.
Ризикованість інвестицій	Консервативні; збалансовані; зростаючі; агресивні.
Наявність гарантій	З гарантованими виплатами; з гарантованою доходністю; без гарантій.
Динаміка розвитку	Гіпердинамічно, динамічно, стрибкоподібно, помірно, повільно, уповільнено зростаючі; статичні.
Відношення до конкурентів	Лідери; що прагнуть до групи лідерів; що слідує за лідерами, зі стабільною ринковою позицією, аутсайдери.
Генеричний тип стратегії розвитку	Що слідує стратегії лідерства за витратами; що слідує стратегії диференціації послуг; що слідує стратегії фокусування на певних сегментах ринку.

Джерело: складено автором

Висновки. Підводячи підсумки, зазначимо, що в дослідженні набула подальшого розвитку класифікація видів НПФ в частині доповнення її такими критеріями класифікації, як динаміка розвитку (гіпердинамічно, динамічно, стрибкоподібно, помірно, повільно, уповільнено зростаючі, статичні), відношення до конкурентів (лідери; що прагнуть до групи лідерів; що слідує за лідерами, зі стабільною ринковою позицією, аутсайдери), генеричний тип стратегії розвитку (що слідує стратегії лідерства за витратами; що слідує стратегії диференціації послуг; що слідує стратегії фокусування на певних сегментах ринку). Такий підхід допоможе виявити причини, що уповільнюють розвиток НПФ та розробити заходи щодо їх подолання.

Список джерел:

1. Аранжереев М.М. Негосударственные пенсионные фонды: Учебное пособие / М.М. Аранжереев, И.Ю. Орлова; Под общ. Ред. С.А. Хмелевской. – Издательство Московского Университета, 2012. – 224 с.
2. Біла С.О. Роль держави в управлінні розвитком недержавних пенсійних фондів / С.О. Біла // Публічне управління: теорія та практика. – 2010. – № 1. – С. 124–125.
3. Борисенко Н.Ю. Пенсионное обеспечение: Учебник / Н.Ю. Борисенко. – М.: Издательско-торговая корпорация «Дашков и Ко», 2010. – 576 с.
4. Вітка Ю.В. Недержавні пенсійні фонди: теоретичні та практичні аспекти / Ю.В. Вітка // Наукові записки НаУКМА. Серія «Юридичні науки». – 2005. – Т. 38. – С. 18–22.
5. Жарков А.А. Анализ деятельности российских негосударственных пенсионных фондов / А.А. Жарков // Аудит и финансовый анализ. – 2008. – № 4. – С. 120–129.
6. Змієнко М.О. Сутність недержавних пенсійних фондів як інституційних інвесторів [Текст] / М.О. Змієнко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://jrn1.nau.edu.ua/index.php/PPEI/article/viewFile/335/32>.
7. Корнеєв В.В. Фінансові інститути в системі недержавного пенсійного забезпечення / В.В. Корнеєв // Український соціум. Науковий журнал. – 2006. – № 5. – С. 115-124.
8. Майданик Р.А. Траст: собственность и управление капиталами (природа прав, рецепция в право Украины) / Р.А. Майданик. – К.: Наукова думка, 1995. – 176 с.
9. Муравлева Т.В. Негосударственное пенсионное страхование в России / Т.В. Муравлева; Федер. агентство по образованию, Саратов. гос. соц.-экон. ун-т. – Саратов: СГСЭУ, 2008. – 185.
10. Ткаліч І.О. Зарубіжний досвід правового статусу недержавних пенсійних фондів / І.О. Ткаліч // Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. – 2012. – Вип. 8. – С. 46–49. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzlubp_2012_8_14.
11. Хачумова Л.А. Совершенствование инструментария оценки управления активами негосударственных пенсионных фондов в процессе их взаимодействия с управляющими компаниями: автореф. ... канд. экон. наук : 08.00.10 / Л.А. Хачумова. – М.: Гос. ун-т упр., 2016. – 28 с.
12. Юрьева И.А. Негосударственные пенсионные фонды: перспективы и прогнозы развития: монография / И.А. Юрьева, Н.Н. Масюк. – Владивосток: Изд-во ВГУЭС, 2017. – 160 с.
13. Портер Е.М. Конкурентная стратегия: Методика анализа отраслей и конкурентов / М.Е. Портер; Пер. с англ. – М.: Альпина Бизнес Букс, 2005. – 454 с.

References

1. Aranzhereev M.M. & I. Yu. Orlova (2012). Non-state pension funds. Moscow, Moscow University Publishing House, 224.
2. Bila S.O. (2010). The role of the state in the management of the development of non-state pension funds. Public Administration: Theory and Practice, 1, 124-125.
3. Borisenko N.Yu. (2010). Pension benefits. Moscow: Dashkov and Co. Publishing and Trading Corporation, 576.
4. Vitka Yu.V. (2005). Non-state pension funds: theoretical and practical aspects. Scientific notes of NaUKMA. Series "Law Sciences", 38, 18-22.
5. Zharkov A.A. (2008). Analysis of the activities of Russian non-state pension funds. Audit and financial analysis, 120-129.
6. Zmeencko M.O. The essence of non-state pension funds as institutional investors. – Mode of access: <http://jrn1.nau.edu.ua/index.php/PPEI/article/viewFile/335/32>.
7. Korneev V.V. (2006). Financial Institutions in the System of Non-Governmental Pensions. Ukrainian society. Scientific Journal, 5, 115-124.
8. Maydanik R.A. (1995). Trust: property and capital management (nature of rights, reception in the law of Ukraine). Kiev: Naukova Dumka, 176.
9. Muravleva T.V. (2008). Non-state pension insurance in Russia. Saratov: Saratov State Social and Economic University, 185.
10. Tkalych I.O. (2012). Foreign experience of the legal status of non-state pension funds. Scientific notes of Lviv University of Business and Law, 8, 46–49.
11. Khachumova L.A. (2016). Improving the assessment toolkit for managing assets of non-state pension funds in the process of their interaction with management companies: The thesis for the Candidate's Degree. Moscow: State University of Management, 28.
12. Yuriev I.A. & Masyuk N.N. (2017). Private pension funds: prospects and development forecasts: a monograph. - Vladivostok: VSUES Publishing House, 160.
13. Porter EM (2005). Competitive strategy: Methods of analysis of industries and competitors. Moscow: Alpina Business Books, 454.

Шимко Ярослав Романович (ORCID: 0000-0002-8750-7554) – асистент кафедри фінансів Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу (м. Івано-Франківськ).